

## ***Turistialkoholi ja kotiviini hallitsevat tilastoimatonta alkoholinkulutusta***

Suomessa keskustellaan aika ajoin tilastoimattoman alkoholinkulutuksen eli alkoholin kotivalmistuksen, alkoholijuomien tilastoimattoman maahan tuonnin ja korvikealkoholien käytön yleisyydestä. Koska arviot tilastoimattoman alkoholinkulutuksen laajuudesta ovat usein varsin epävarmalla pohjalla, voidaan tilastoimattoman alkoholinkulutuksen merkitystä yleensä liioitella tai vähätellä mielen, tarpeen ja tarkoituksen mukaan.

Syksyllä 1984 toteutetun juomatapatutkimuksen yhteydessä kartoitettiin tilastoimattoman alkoholinkulutuksen määrä niin perusteellisesti, kuin se ylipäänsä voidaan suorittaa haastattelututkimuksen avulla. Lisäksi haastattelujen avulla kerättyjä tietoja kontrolloitiin ja varmennettiin analysointivaiheessa usein eri tavoin: Selvitettiin omenasatojen kehitys, haastateltiin viinin valmistusvälineiden myyjiä ja maahantuojia, oltiin yhteydessä oluutepakkausten valmistajiin ja markkinoijiin, hankittiin tiedot tehdasvalmisteisen sahtimaltaan myynnin kehityksestä, käytiin läpi alkoholin käytön valvojille kertyneet tiedot korvikealkoholien käyttäjien määrästä ja korvikealkoholien käytöstä sekä teollisuusalkoholin varkauksista, analysoitiin tilastot puhdistetun spriin apteekkimyynnin kehityksestä ja hankittiin tiedot lääkärin oikeudesta määrätä puhdasta spritiä pro auctore -oikeudella, tarkistettiin poliisin tietoon tulleiden alkoholirikosten kehitys, kerättiin tiedot ulkomaan matkustusliikenteestä sekä matkustajien oikeudesta tuoda maahan alkoholia tullitta ja tullia maksaen, haastateltiin tullin palveluksessa olevia ja kerättiin saatavissa olevat tiedot verottoman alkoholin myynnistä laivoilla ja lentokentillä. Eli kerättiin kaikki olemassa oleva tieto, josta arveltiin olevan apua selvittäessä tilastoimattoman alkoholinkulutuksen suuruutta ja kehitystä Suomessa viime vuosikymmenen aikana (Österberg 1985).

Juomatapatutkimuksen yhteydessä kerättyjen tietojen ohella tilastoimattomasta alkoholinkulutuksesta on kerätty erityisaineistoja selvittäessä

Alkon myyjien kuukauden kestäneen lakon vaikutusta keväällä 1985 (Simpura & Österberg & Haavisto 1986). Kaiken kaikkiaan 1980-luvun puolessavälissä olemme siten tilanteessa, jossa tietomme alkoholin tilastoimattomasta kulutuksesta ovat harvinaisen hyvät.

Taulukossa 1 on esitetty yhteenveto alkoholin tilastoimattoman kulutuksen kehityksestä 1950-luvulta vuoteen 1984 sekä arvio tilastoimattomien alkoholierien suuruudesta vuonna 1984. Tilastoimattomien alkoholierien määrän muutosta koskevat tiedot perustuvat Klaus Mäkelän vuosina 1968 ja 1969 suorittamaan kulutustutkimukseen (Mäkelä 1970), Jussi Simpuran vuonna 1976 keräämän juomatapatutkimuksen aineistoon (Simpura 1977) sekä Mäkelän 1970-luvun lopulla tekemään tutkimukseen, jossa on kerätty yhteen kaikki olennainen tilastoimatonta alkoholinkulutusta koskeva tieto toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta (Mäkelä 1979 & 1981). Taulukossa 1 esitetyt muutoksen suuntaa koskevat tulkinnot vastaavat Mäkelän arvioita.

Tilastoimattoman alkoholinkulutuksen määrä on toisen maailmansodan jälkeisenä aikana vaihdellut noin kahden ja neljän miljoonan absoluuttialkoholilitran välillä. Alkoholijuomien tilastoitu kulutus on samana aikana nelinkertaistunut, joten tilastoimattoman alkoholinkulutuksen osuus tilastoidusta kulutuksesta on alentunut 1950-luvun vajaan kolmanneksesta runsaaseen kymmenesosaan vuonna 1984. Koska tilastoimattoman alkoholinkulutuksen noin 50 prosentin kasvu vuodesta 1976 vuoteen 1984 yhdistyi tilastoidun alkoholinkulutuksen erittäin hitaaseen lisääntymiseen, on tilastoimattoman kulutuksen osuus tilastoidusta kulutuksesta kuitenkin noussut viime vuosikymmenen aikana nelisen prosenttiyksikköä. Tästä johtuu, että kun kulutustilastoista laskien alkoholijuomien kulutus kohosi vuodesta 1976 vuoteen 1984 kolme prosenttia, tulee alkoholinkulutuksen kokonaiskasvuksi tänä aikana tilastoimattoman kulutuksen lisäämisen jälkeen noin kuusi prosenttia.

Tilastoimattoman alkoholinkulutuksen rakenne on muuttunut dramaattisesti toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Mäkelän (1981) mukaan laittomien alkoholijuomien ja korvikealkoholien — ennen muuta pontikan, apteekkipriin, salakuljete-

*Taulukko 1.* Tilastoimattoman alkoholinkulutuksen muutoksen suunta 1950-luvulta vuoteen 1984 ja arviot tilastoimattomien alkoholierien suuruudesta (tuhansina litroina absoluuttialkoholia) vuonna 1984

	tilastoimattoman kulutuksen muutos <sup>1</sup>			
	1950-luvulta 1960-luvun loppuun	1960-luvun lopusta vuoteen 1976	vuodesta 1976 vuo- teen 1984	arvioitu kulutus vuonna 1984
<i>keskiolutta miedommat juomat</i>	—	—	0	410—420
<i>valmistus</i>				
pöntikka	—	+	—	50—100
viinit	0	+	+	570—850
kilju	—	0	0	120—300
sahti	+	—	—	200—300
kotitekoinen olut	0	+	—	10—40
<i>tuonti</i>				
ulkomaanmatkojen yhteydessä				
tuodut alkoholijuomat	+	+	+	1 830—2 450
väkevät juomat	+	+	+	1 330—1 780
väkevät viinit	+	+	+	310—410
miedot viinit	+	+	+	120—160
olut	+	+	+	70—100
salakuljetettu alkoholi	—	—	0	40—80
<i>korvikkeet</i>				
puhdistettu väkiviina	—	0	—	15—35
denaturoidut alkoholit	+	—	0	5—10
alkoholia sisältävät tuotteet	—	0	0	5—10
tilastoimaton kulutus yhteensä	0	0	+	3 255—4 535
alkoholijuomien tilastoitu kulutus	+	+	0	31 583

<sup>1</sup> +:kasvanut —:vähentynyt 0:ennallaan

tun alkoholin sekä alkoholia sisältävien lääkkeiden ja kosmeettisten tuotteiden — yhteenlaskettu osuus tilastoimattomasta alkoholinkulutuksesta oli yli 70 prosenttia 1950-luvulla. Nyt vastaavien juomien osuus tilastoimattomasta kulutuksesta on alle 10 prosenttia. Merkittävimmiksi tilastoimattoman kulutuksen eriksi ovat nousseet turistialkoholi ja laillisesti kotona valmistetut alkoholijuomat. Alle 2,25 painoprosenttia etyylialkoholia sisältävät miedot alkoholipitoiset juomat — mieto olut, mieto siideri ja viinijuomat — eivät ole saavuttaneet erityistä suosiota kuluttajien keskuudessa eivätkä näytä olevan edes Alkon lakon aikana merkittäviä alkoholijuomien vaihtoehtoja (Simpura & Österberg & Haavisto 1986).

Kaiken kaikkiaan tilastoimattoman alkoholinkulutuksen rakenteen muutokset merkitsevät sitä, että tilastoimaton alkoholi ei enää ole laadullisesti kovinkaan erilaista kuin tilastoitu eli Alkon myymälöistä ja anniskeluravintoloista sekä keskioluen jakelupisteistä hankittu alkoholi. Tähän on vaikut-

tanut etenkin turistialkoholin osuuden merkittävä kasvu. Verottomien myymälöiden alkoholivalikoiden laajeneminen ja matkojen yleistymisen ovat myös lähentäneet turistialkoholia laadullisesti Suomessa myytyihin juomiin; yhä useammin ulkomaantuominen on kalliin konjakin tai viskin sijasta votkaa. Myös kotiviini on laadullisesti lähentynyt Alkon tarjoamia halpoja viinejä valmistuksessa tarvittavien raaka-aineiden ja menetelmien parantumisen sekä raaka-ainepohjan laajentumisen myötä. Nykyään kotiviinin valmistaja voi esimerkiksi ostaa viinin valmistukseen tarvittavat ja sitä nopeuttavat aineet valmiiksi pussitettuna kokonaisuutena. Tilastoimaton alkoholinkulutus on siis nykyään pikemminkin tilastojen täydellisyyttä ja alkoholin kokonaiskulutuksen suuruutta koskeva ongelma kuin alkoholin laitonta hankintaa ja nautitun alkoholin laatua koskeva.

Mikään ei viittaa siihen, että matkailu vähenisi lähitulevaisuudessa, joten mitä ilmeisimmin myös turistialkoholin tuonti tulee kasvamaan. Turistial-

koholin määrän kasvuun viittaa sekin, että nykyään matkailijat tuovat mukanaan aiempaa suhteellisesti enemmän olutta ja viinejä. Verottomasti tuotujen oluen, viinin ja väkevien alkoholijuomien suhde lähenee lain sallimien enimmäismäärien suhteita, vaikka se on vielä kaukana siitä. Edelleen kannattaa muistaa, että matkailijat eivät tällä hetkellä juuri käytä hyväkseen mahdollisuuksiaan tuoda maahan alkoholijuomia verot maksaen. Turistialkoholin osuus alkoholien kokonaiskulutuksesta oli noin 2 prosenttia 1960-luvun lopussa, noin 4 prosenttia vuonna 1976 ja noin 7 prosenttia vuonna 1984. Jos kokonaiskulutuksen kasvu pysyy vähäisenä ja turistialkoholin kasvu ennallaan, on turisti-alkoholin osuus kokonaiskulutuksesta 1990-luvun alussa noin 10 prosenttia. Jo nyt, mutta viimeistään 1990-luvulla turistialkoholi alkaa olla alkoholipoliittisesti merkittävä pelkän määränsä vuoksi, tarkasteltiinpa sitä kansanterveyden tai valtiontalouden näkökulmasta. Pohdittaessa verotta myytävän alkoholien kohtaloa on huomattava, että siihen liittyy monenlaisia intressejä. Ensiksikään verotta ostetun alkoholien hankinta ei enää ole jonkin pienen kansanosan etuoikeus; vuoden 1984 juomatapatutkimuksen haastatelluista joka kolmas ilmoitti hankkineensa ja tuoneensa Suomeen verottomia juomia. Vanhastaanhan taas on tuttua laivayhtiöiden suuri riippuvuus verottomasta myynnistä. Esimerkiksi tällä hetkellä suurimmat Suomen ja Ruotsin väliä liikennöivät laivayhtiöt saavat kolmanneksen tuloistaan verottomasta myynnistä (Talouselämä nro 2, 1986).

Korvikealkoholien käyttö on tällä hetkellä määrällisesti erittäin vähäistä. Korvikealkoholien käytön jatkuva seuranta on kuitenkin tärkeä tehtävä. Tilastoimatonta alkoholinkulutusta koskeva aineisto nimittäin osoittaa, että juuri tällä alueella käydään jatkuvaa taistelua kontrollin ja käytön, usein säännösten ja niiden kiertämisen välillä. Ilman jatkuvaa seurantaa ja tehokasta valvontaa korvikealkoholien käytöstä voi helposti kehittyä valtakunnallisia tai paikallisia epidemioita.

### *Kirjallisuus*

Mäkelä, Klaus: Tilastoimatonta alkoholinkulutus ja laiton liike ennen ja jälkeen lainuudistuksen. Alkoholipoliittikka 35 (1970): 2, 68—77

Mäkelä, Klaus: Unrecorded consumption of alcohol in Finland, 1950—1975. Reports from the Social Research Institute of Alcohol Studies No. 126. Helsinki 1979

Mäkelä, Klaus: The changing nature of unrecorded alcohol consumption in Finland in the postwar period. Contemporary Drug Problems 10 (1981):1, 103—144

Simpura, Jussi: Tilastoimatonta alkoholien kulutus uuden

alkoholilain aikana. Alkoholipoliittikka 42 (1977): 3, 107—177

Simpura, Jussi & Österberg, Esa & Haavisto, Kari: Alkon lakon vaikutukset juomien hankintaan keväällä 1985. Alkoholipoliittikka 51 (1986): 2, 90—97

Talouselämä nro 2, 1986

Österberg, Esa: Tilastoitu ja tilastoimaton alkoholinkulutus. Teoksessa Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja nro 34. Jyväskylä: Gummerus, 1985.

*Esa Österberg*

## ***A-klinikkasäätiö ja psykodynaamisen hoidon tragedia***

Minua on ennenkin julkisessa sanassa nimitelty päihdeongelmaiseksi pelkästään sillä perusteella, että satun toimimaan päihdehuollon johtotehtävissä. Tämän lisäksi ovat amerikkalaiset terapeutit kuulemma nyt tulkinneet, että minulla on myös suuria psykologisia ongelmia, joita torjun erityisen voimakkaasti.

Varsinainen huolenaihe Pekka Kivirannalla (Alkoholipoliittikka 1/86 ja erikoisnumero 16. 1. 86) on kuitenkin suomalaisen päihdehuollon nykytila ja siinä erityisesti psykodynaamisen yksilöterapiapian osuuden väheneminen. Asia on todella pohtimisen arvoisen, siis kysymys siitä, mikä on päihdehuollon asiakaskunnan hoitamiseksi sopivin, tuloksellisin ja ”paras” teoreettinen viitekehys ja toimintamalli keskusteluun ja vuorovaikutukseen tukeutuvassa hoidossa. Päihdehuolto tarvitsisi todella parasta vaihtoehtoa erityisesti nykyaikana, kun yhteiskunnan tuloksellisuusvaateet päihdeongelmien hoidon osalta ovat paljon voimaperäisemmät kuin monella muulla hoitoalalla.

Vastausta etsittäessä haluan jakaa tämän laajan kysymyksen osakysymyksiin: Mistä ilmiöistä päihdeongelmissa on kyse, mitä sanovat hoitotulostutkimukset, mitä kokemuksia käytännön hoitotyöntekijöille ja päihdehuollon asiakkaille on kertynyt sekä mitkä ovat käytettävissä olevat hoitoresurssit?

Päihdeongelmien selityksiä on lukuisia, mm. synnynnäinen aineenvaihdunnallinen alttius, päihteen aiheuttama elimellisten toimintojen muuttuminen, vakava (jopa psykoosin asteinen) mielenenterveyden häiriö, opittu käyttäytymismalli, perheen tai muun lähi-ihmisten muodostaman ryhmän vuorovaikutuksen häiriö, puutteelliset elämänotot tai ”heikko luonne”. Näiden kaikkien pohjalta on kehitetty hoito-ohjelmia, jotka lähtöteoriaansa kannalta ovat perusteltuja ja näin ollen myös omalla tavallaan syvällisiä. Syvällisyydestä olen jyrkästi eri